

ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИМОГИ ДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИPECULIARITIES AND REQUIREMENTS FOR SOCIO-ECONOMIC TRAINING
OF SPECIALISTS OF THE STATE BORDER SERVICE OF UKRAINE

У статті здійснено спробу визначення особливостей та вимог до соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в Національній академії Державної прикордонної служби України (НАДПСУ). Підсумовано, що система вищої військової освіти, як один із найважливіших соціокультурних регуляторів розвитку суспільства, повинна допомогти курсантам і слухачам усвідомити соціальні цінності в економічній сфері. Проблемі формування та розвитку соціально-економічної компетентності курсантів та слухачів у нових соціально-економічних умовах повинні вирішувати науково-педагогічні працівники НАДПСУ у тісній взаємодії із представниками органів охорони державного кордону.

У контексті окреслених завдань проаналізовано оптимальні методологічні підходи, використання яких сприятиме вдосконаленню соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в НАДПСУ і спрямовуватиметься на формування структурних компонентів соціально-економічної компетентності.

Також у статті проаналізовано освітньо-професійні програми першого та другого рівнів вищої освіти у НАДПСУ на предмет якісного визначення соціально-економічної підготовки. Констатовано, що проблема формування соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів не знайшла належного відображення в Державному освітньому стандарті військової професійної освіти, тоді як ефективність та оптимізація управління ДПСУ багато в чому залежать від рівня економічної грамотності, рівня розвитку економічного мислення фахівців прикордонного відомства.

Детальний аналіз наукової літератури дає змогу припустити, що ефективний вплив на процес соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в НАДПСУ в цілому сприятимуть формуванню та розвитку професійної компетентності.

Також, здійснено аналіз освітньо-професійних програм. Було визначено, що сьогодні соціальне замовлення до фахівців прикордонного відомства висуває багато вимог, що пов'язані саме із соціально зорієнтованою економічною діяльністю.

Ключові слова: професійна підготовка, безперервна освіта, навчальні плани, соціально-

економічна компетентність, освітньо-професійна програма, слухачі, курсанти.

The article attempts to determine the features and requirements for the socio-economic training of cadets and trainees in the process of continuous education at the National Academy of the State Border Service of Ukraine (NASPSU). It is concluded that the system of higher military education, as one of the most important socio-cultural regulators of the development of society, should help cadets and trainees to understand social values in the economic sphere. The problem of formation and development of socio-economic competence of cadets and trainees in new socio-economic conditions should be solved by scientific and pedagogical workers of NADPSU in close cooperation with representatives of the state border protection authorities. In the context of the outlined tasks, the optimal methodological approaches were analyzed, the use of which will contribute to the improvement of the socio-economic training of cadets and trainees in the process of continuous education at NADPSU and will be aimed at the formation of structural components of socio-economic competence. The article also analyzes the educational and professional programs of the first and second levels of higher education at NADPSU for the qualitative definition of socio-economic training. It was established that the problem of forming the socio-economic competence of cadets and trainees was not properly reflected in the State Educational Standard of Military Vocational Education, while the efficiency and optimization of the management of the DPSU depend to a large extent on the level of economic literacy and the level of development of economic thinking of specialists of the border agency. A detailed analysis of the scientific literature allows us to assume that the effective influence on the process of socio-economic training of cadets and trainees in the process of continuous education at NADPSU as a whole will contribute to the formation and development of professional competence. Also, an analysis of educational and professional programs was carried out. It was determined that today the social order makes many demands on the specialists of the border agency, which are specifically related to socially oriented economic activity.

Key words: professional training, continuous education, curricula, socio-economic competence, educational-professional program, students, cadets.

УДК 378:356:005.336.2:001.5.(043)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/52.1.27>

Макогончук Н.В.,

канд. пед. наук, доцент,
ст. викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін

Національної академії Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького

Дияк В.В.,

докт. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах безперервного ускладнення військово-професійної діяльності суттєво підвищуються вимоги до рівня компетентності офіцерського складу, а отже, і до якості професійної підготовки курсантів та слухачів у військових навчальних закладах в умовах війни України з росією. Разом із тим, сучасні соціально-економічні проблеми, а також світова фінансова криза визначають

необхідність не лише вивчення різних аспектів економічного життя, особливостей функціонування та взаємодії основних суб'єктів соціально-економічних відносин. Вони постійно вимагають створення системи знань, що враховувало б усю гаму об'єктивних соціально-економічних законів, які зумовлюють складність, суперечливість, непередбачуваність і різноманіття економічної дійсності, що допоможе у вирішенні практичних завдань,

пов'язаних із функціонуванням ДПСУ. Стосовно професійної підготовки курсантів та слухачів НАДПСУ це означає всебічне освоєння здобувачами теоретичних і прикладних питань соціально-економічної сфери на всіх рівнях безперервної освіти. адже економіка перестала бути сферою інтересів лише вузького кола фахівців різних економічних спеціальностей і соціальних груп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В умовах активних соціально-економічних перетворень комплексно досліджуються специфічні напрями професійної підготовки офіцерів тактичного та оперативного рівнів прикордонного відомства, зокрема: виховний, психологічний, правовий та ін. Для аналізу питань формування соціально-економічної компетентності офіцерів-прикордонників велике значення мають фундаментальні дослідження, М. Нещадима [6], В. Ягупова [12] та ін. Значний науковий інтерес у світлі нашої розвідки викликають напрацювання Ю. Балашової [1], котра теоретично обґрунтувала та експериментально перевірила педагогічні умови формування економічної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників, а також Тушко К.Ю. [3] і Левчук Н. В. [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак раніше не вирішеними частинами загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття, є проблема визначення особливостей та вимог до соціально-економічної підготовки, що не було предметом наукових досліджень.

Мета статті. Основною метою статті є визначення особливостей та вимог до соціально-економічної підготовки офіцерів тактичного та оперативного рівнів прикордонного відомства.

Виклад основного матеріалу. Сучасні соціальна та економічна дійсність висуває перед персоналом ДПСУ підвищені вимоги до соціально-економічної компетентності фахівців. З огляду на це сьогодні в НАДПСУ соціально-економічна підготовка курсантів та слухачів має певні особливості, що знайшли відображення в освітньо-професійних програмах:

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: за спеціальністю 252 «Безпека державного кордону», галузь знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»; за спеціальністю 274 «Автомобільний транспорт», галузь знань 27 «Транспорт»; за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право»; за спеціальністю 035 «Філологія», галузь знань 03 «Гуманітарні науки»; за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність», галузь знань 26 «Цивільна безпека»; за спеціальністю 053 «Психологія», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»; за спеціальністю 053 «Телекомунікації та радіотехніка», галузь знань 17 «Електроніка та телекомунікації»;

другого (магістерського) рівня вищої освіти: за спеціальністю 256 «Національна безпека (сфера прикордонної діяльності)», галузь знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»; за спеціальністю 274 «Автомобільний транспорт», галузь знань 27 «Транспорт»; за спеціальністю 252 «Безпека державного кордону», галузь знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»; за спеціальністю 253 «Військове управління (за видами збройних сил)», галузь знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»; за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право»; за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність», галузь знань 26 «Цивільна безпека».

Після опанування курсантами першого рівня вищої освіти в НАДПСУ з отриманням професійної кваліфікації «офіцер тактичного рівня», а слухачами – другого рівня освіти з отриманням професійної кваліфікації «офіцер оперативного рівня» вважаємо за доцільне уніфікувати особливості соціально-економічної підготовки у дві групи: ті, що стосуються навчання курсантів, і такі, які відображають специфіку підготовки слухачів у магістратурі.

Результати аналізу керівних документів, зокрема освітньо-професійних програм, які встановлюють галузеві кваліфікаційні вимоги до оперативно-службової діяльності випускників НАДПСУ, засвідчують, що вони повинні опанувати широку палітру компетентностей соціально-економічного змісту. Зокрема курсанти (освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра) під час професійної підготовки в НАДПСУ опановують такі компетентності: використання знань про соціальні процеси в суспільстві для формування статутних взаємовідносин у підрозділах органів охорони державного кордону; здатність діяти соціально відповідально та свідомо на засадах патріотизму і державності, мати громадську позицію, що ґрунтується на демократичних переконаннях, гуманістичних та етичних цінностях; використання основ економічної науки для вирішення службових завдань; здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу та прогнозування; збір, опрацювання, оцінка й аналіз інформації з різних джерел, використання методів опрацювання інформації, профілювання ризиків, виконання комп'ютерних обчислень, що стосуються оцінки ситуації, прийняття рішення й оцінки ефективності застосування підрозділів; самостійне вдосконалення соціально-економічних знань для особистого професійного розвитку та підвищення професійного рівня; застосування методів економічного аналізу для визначення ефективності використання засобів, які призначені для оперативно-службової та повсякденної життєдіяльності підрозділів; організація роботи

колективу, правильне використання методів розподілу функцій; урахування чинників, які впливають на прийняття рішення, на підставі аналізу альтернатив самостійно приймати управлінські рішення, урахування ризику під час прийняття управлінських рішень; використання ефективних форм і методів управлінської діяльності; обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення оперативно-службових дій, організаційної структури управління; знання основ психологічних знань, технологій творчого психологічного мислення, психологічного інструментарію дослідження особистості та малих соціальних груп, теоретичних і методичних основ загальної та військової педагогіки, особливостей упровадження сучасних особистісно-орієнтованих технологій навчання і виховання персоналу підрозділів охорони державного кордону; аналіз проблем сучасного політичного й економічного життя України та світу; виявлення основних тенденцій розвитку політичної й економічної систем України, інших держав і міжнародних політичних та економічних відносин; аналіз причин змін у політичному житті України та світового співтовариства; прогнозування політичних подій на підставі інформації про політичні реалії в Україні й світі; застосування знань для аналізу складових проблем розбудови нового українського суспільства; використання економічних понять і категорій, виявлення зв'язків між економічними явищами, розуміння закономірностей їх розвитку; орієнтування у сучасній ситуації, що склалася в Європі у політичній, економічній, прикордонних сферах; здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) тощо.

Своєю чергою випускники за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра повинні вміти: приймати рішення і вибирати стратегію діяльності з урахуванням наукових та культурних досягнень, загальнолюдських цінностей і поважного ставлення до різних культур, релігій, прав та свобод народу і людини; забезпечувати дотримання основних прав та свобод особистості; набувати знань основ соціологічного аналізу соціальних процесів, урахувати його результати для підвищення ефективності соціально-правового захисту персоналу ДПСУ; обирати оптимальні рішення за умови конфліктів у країні та суміжних державах; виявляти здатність до управління ресурсним забезпеченням і фінансово-економічною діяльністю ДПСУ; розробляти й організувати опрацювання нормативних документів (щодо забезпечення недоторканості державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні), які належать до управлінських функцій центрального органу виконавчої влади та територіальних органів, що реалізують державну політику у сфері охорони державного кордону; визначати

економічні показники і забезпечувати якість виконання робіт під час комплексних дій і проектів з дотриманням умов праці, положень цивільного захисту й охорони навколишнього середовища; розуміти і враховувати соціальні, екологічні, етичні, економічні та комерційні міркування, що впливають на фахові рішення; мати здатність критично осмислювати професійні проблеми на межі із суміжними галузями, інженерними науками, фізикою, екологією, економікою.

Водночас детальний аналіз документів, що регламентують процес організації соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у НАД-ПСУ, дав змогу встановити, що науково-методичне забезпечення цього процесу в академії базується на такій документальній основі: державних стандартах вищої освіти; навчальних планах підготовки фахівців за конкретними спеціальностями (252 «Безпека державного кордону», 274 «Автомобільний транспорт», 081 «Право», 035 «Філологія», 262 «Правоохоронна діяльність»); навчальних програмах навчальних дисциплін (циклів загальної та професійної підготовки); інструктивно-методичних матеріалах до проведення семінарських і практичних занять; індивідуальних завдань для самостійної роботи з навчальних дисциплін; контрольних завдань до семінарських і практичних занять, а також контрольних робіт для перевірки рівня засвоєння курсантами та слухачами навчального матеріалу; методичних матеріалах з питань самостійного опрацювання фахової літератури, написання рефератів та наукових досліджень.

Вважаємо за доцільне підкреслити, що проблема формування соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів не знайшла належного відображення в Державному освітньому стандарті військової професійної освіти, тоді як ефективність та оптимізація управління ДПСУ багато в чому залежать від рівня економічної грамотності, рівня розвитку економічного мислення фахівців прикордонного відомства.

Така розгалуженість навчально-методичного забезпечення соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у НАДПСУ засвідчує її ступеневість та тяжіє до безперервності.

Здійснений аналіз освітньо-професійних програм підтвердив, що сьогодні соціально замовлення до фахівців прикордонного відомства висуває багато вимог, що пов'язані саме із соціально зорієнтованою економічною діяльністю. Це знайшло відображення і в навчальних планах. У НАД-ПСУ відповідна підготовка охоплює три блоки навчальних дисциплін, які формують сучасний економічний світогляд курсантів і слухачів й детермінують потребу в постійному оновленні соціально-економічних знань, умінь, навичок: цикл загальної підготовки (загальнонаукова компонента); цикл професійної підготовки (фахова компонента); блок

вибіркових дисциплін спеціальної підготовки за професійним спрямуванням. Дисципліни, що входять у зазначені блоки, передбачають комплексне, системне вивчення, опанування й усвідомлення курсантами та слухачами закономірностей соціально-економічної сфери суспільства в процесі безперервної освіти.

Підсумовуючи, необхідно констатувати, що в НАДПСУ на сьогодні помітна тенденція до зменшення кількості професійно-економічних дисциплін у різних спеціальностях, які розкривають фундаментальні питання економічної науки. Примітно, що найширший перелік дисциплін, які містять соціально-економічні знання, знаходимо у навчальному плані спеціальності 252 «Безпека державного кордону», тоді як найменша кількість таких курсів вивчається курсантами і слухачами напряму підготовки 081 «Право», 035 «Філологія», 274 «Автомобільний транспорт». Продовжуючи, зазначимо, що вивчення майбутніми офіцерами ДПСУ окреслених дисциплін у запропонованій послідовності зумовлено такими чинниками: варіативністю змісту соціально-економічної підготовки в НАДПСУ; віковими особливостями тих, хто навчається, на кожному етапі здійснення соціально-економічної підготовки; міждисциплінарними зв'язками з іншими навчальними дисциплінами. Разом із цим, зміст і структура соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у НАДПСУ визначаються такими чинниками: дисциплінарними особливостями професійної соціально зорієнтованої економічної підготовки в НАДПСУ; специфікою майбутньої професійної діяльності.

Розглянемо детальніше виокремлені чинники.

Дисциплінарні особливості професійної соціально зорієнтованої економічної підготовки в НАДПСУ зумовлені спеціальним статусом здобувачів освіти: курсантів і слухачів. Професійна підготовка курсантів супроводжується особливостями, що пов'язані з широким колом службових, суспільних обов'язків і специфікою майбутньої професійної діяльності тощо. До особливостей К. Тушко [8] зараховує такі: кожний курсант на період навчання в НАДПСУ отримує від держави військову форму одягу; усі курсанти знаходяться на обліку продовольчої служби (безкоштовне харчування); після завершення навчання випускники бакалаврату отримують усі види офіцерської форми одягу; відповідно до показників успішності курсанти щомісяця отримують грошове забезпечення (стипендію); до четвертого курсу навчання курсанти всіх спеціальностей проживають на території НАДПСУ; знаходяться за межами НАДПСУ курсанти мають право лише у вихідні дні з дозволу ректора; курсанти регулярно заступають у наряди по академії (черговий курсу, помічник чергового факультету, черговий їдальні, помічник чергового по контрольно-пропускному пункту НАДПСУ,

помічник чергового по навчальному корпусу тощо) [8, с. 33–34].

Ми погоджуємося з думкою дослідниці, що така дисциплінарна організація освітнього процесу в НАДПСУ сприяє усвідомленню курсантами необхідності дотримання службових взаємин у новому для них соціальному середовищі, формуванню у них соціально-економічного мислення тощо.

Адже, як слушно підкреслює Н. Левчук [4], одним із напрямів формування економічного мислення курсантів і слухачів є трудове виховання. Як резюмує дослідниця, ще А. Макаренко підкреслював роль праці як підстави людського життя. Продовжуючи, Н. Левчук [3] зазначає, що без сумлінної праці не можливий розвиток економіки, а без трудової культури – культура економічна. Більше того, будь-яка економічна діяльність є різновидом праці. Додамо, що в таких умовах формується і специфічна культура спілкування [11, с. 34], й усвідомлення субординаційних відносин у військовому соціумі [10, с. 47], що в поєднанні з економічною культурою окреслює новий феномен – соціально-економічну культуру [2, с. 9].

Ведучи мову про наступну особливість, зазначимо, що визначення мети діяльності офіцера-прикордонника зумовлено спеціальною нормативно-правовою базою, яка ґрунтується на документах щодо гарантування безпеки особистості, суспільства і держави (безпека кордонів) та документах з оборони і захисту України, що, безумовно, визначає роль і місце органів ДПСУ в системі безпеки і збройного захисту.

Державна прикордонна служба України як державна організація забезпечує безпеку особистості, суспільства і держави на державному кордоні та прикордонних територіях, діючи постійно і безперервно, охороняючи державний кордон, внутрішні морські води, територіальне море, виключну економічну зону, континентальний шельф України та її природні ресурси, що власне і визначає особливості прикордонної служби та професійної діяльності офіцера-прикордонника. Крім специфічних умов функціонування ДПСУ до особливостей діяльності фахівців цього відомства слід зарахувати те, що: органи ДПСУ знаходяться постійній бойовій готовності; прикордонне відомство організовує діяльність, спрямовану на припинення незаконних дій із боку специфічного противника (агентури, агентурних груп, диверсійно-розвідувальних, бандитських, терористичних та інших ворожих формувань, порушників режиму державного кордону, порушників прикордонного режиму, які можуть діяти в різний час доби, року, у будь-яку погоду, на різних напрямках і ділянках); органи ДПСУ з метою непорушності державного кордону і територіальної цілісності держави застосовують різні специфічні види діяльності; зокрема оперативно-службову, оперативно-розшукову,

військово-технічну, адміністративно-правову, кримінально-процесуальну тощо; під час виконання визначених завдань фахівці ДПСУ застосовують такі форми дій, як охорона державного кордону, територіального моря, економічної зони, прикордонні, спеціальні прикордонні, інформаційно-психологічні операції, оперативні перегрупування військ і маневри, прикордонний пошук, бій (бойові дії); часто офіцери-прикордонники виконують професійні функції у регіонах з нестабільною військово-політичною, соціально-політичною та оперативною обстановкою; підрозділи органів ДПСУ самостійно ведуть адміністративно-господарську діяльність, мають запаси матеріально-технічних засобів, що забезпечують автономне виконання визначених завдань з охорони державного кордону на тривалий час.

Ці особливості офіцерів-прикордонників підкреслюють важливість урахування соціального й економічного аспектів професійної діяльності персоналу прикордонного відомства і, відтак, доцільність організації ефективної соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у НАДПСУ.

Ще одним чинником, який вирізняє актуальність зосередження уваги на соціально-економічній підготовці курсантів і слухачів НАДПСУ, є те, що після завершення навчання випускники, як правило, займають посади заступників начальників прикордонних відділів або начальників відділень прикордонного відділу [5, с. 136]. Як підкреслює К. Тушко [8], прикордонний відділ є організацією середнього масштабу, в якій може бути кілька керівників середньої ланки. До такої середньої ланки і належать випускники НАДПСУ. Вони насамперед координують роботу молодших начальників. Відтак, фахівці ДПСУ повинні мати високий рівень соціально-економічної компетентності, щоб належним чином організувати оптимальну роботу відповідного прикордонного підрозділу.

Складність початкового етапу діяльності випускника НАДПСУ об'єктивно потребує сформованості в нього високого рівня соціально-економічної підготовленості до професійної діяльності, оскільки він не лише здійснює керівництво підлеглим персоналом, але й безпосередньо виконує професійну діяльність і приймає рішення щодо виконання службових завдань [9, с. 38], у тому числі соціально-економічних. Сучасний офіцер-прикордонник залучений до виконання цілого комплексу управлінських, соціально-економічних, навчально-бойових і виховних завдань. З огляду на це соціально-економічну підготовку здобувачів освіти різного рівня в НАДПСУ спрямовано на формування в курсантів і слухачів соціально-економічного мислення.

Соціально-економічне мислення керівника прикордонного відділу надасть можливість персоналу ДПСУ раціонально використовувати матеріальні,

людські, фінансові ресурси під час психологічного відбору та виховання, навчання і професійної підготовки, організації господарських робіт та ведення спеціальних операцій. Сьогодні в НАДПСУ соціально-економічне мислення курсантів і слухачів формується не лише епізодично під час викладання окремих соціально-економічних дисциплін, але й у системі всієї безперервної освіти. Така системність передбачає формування різних компонентів соціально-економічної компетентності спочатку в курсантів. Підвищення рівня СЕК фахівців ДПСУ після завершення навчання на бакалавраті НАДПСУ відбувається впродовж періоду професійної діяльності (на основі сформованих умінь і навичок організації самоосвітньої діяльності) шляхом розширення соціально-економічної грамотності й розвитку соціально-економічної культури. Прагнення до підвищення власного рівня професійної компетентності (та інших її аспектів, у тому числі й соціально-економічної) мотивує і спонукає офіцерів-прикордонників здобувати вищий рівень освіти в магістратурі. Відтак СЕК курсантів і слухачів НАДПСУ формується та розвивається на основі прагнення здобувачів використовувати результати соціально-економічної підготовки на практиці, перетворюючи набуті знання і вміння в переконання та стійкі навички ефективного соціально-економічного управління в ДПСУ.

Отже, високий рівень соціально-економічної підготовки не лише забезпечує здатність фахівця ефективно вирішувати суто професійні завдання, але й формує цілісне усвідомлення важливості соціально-економічної складової професійної діяльності, що є необхідною умовою раціональності поведінки офіцерів-прикордонників [7, с. 56].

У такому контексті особливого значення набуває проблема соціально-економічної підготовки фахівців ДПСУ в процесі безперервної освіти, що є умовою формування цілісної особистості офіцера-прикордонника. Складовими соціально-економічної ступеневої підготовки курсантів і слухачів у НАДПСУ є формування у здобувачів вищої військової освіти соціально-економічної грамотності, соціально-економічного мислення, соціально-економічної культури. З огляду на це, видається доречним припустити, що смислову структуру соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів НАДПСУ доцільно репрезентувати низкою чинників, що будуть основою для конструювання номенклатури відповідних компетенцій соціально-економічної компетентності: усвідомлення і позиціонування себе як дійової особи соціально-економічного розвитку регіону, суспільства та держави загалом; уміння орієнтуватися у швидко мінливих умовах професійного середовища й адаптуватися до них; здатність знаходити нереалізовані можливості в професійній сфері, досягати мети; здатність перетворювати ідеї в продукт, затребуваний

у соціумі; уміння проектувати власну професійну діяльність з позиції її соціально-економічної й особистісної ефективності; здатність до усвідомленого вирішення постановки цілей (професійних, життєвих та їх взаємоузгодження); здатність керувати власною діяльністю та діяльністю інших для досягнення поставлених цілей; володіння спектром соціально-економічних ролей у секторі сфери ДПСУ; володіння стратегіями підвищення соціально-економічної ефективності власної професійної підготовки; прагнення до досягнення професійного і життєвого успіху.

Висновки. Отже, система вищої військової освіти, як один із найважливіших соціокультурних регуляторів розвитку суспільства, повинна допомогти курсантам і слухачам усвідомити соціальні цінності в економічній сфері. Проблему формування та розвитку соціально-економічної компетентності курсантів та слухачів у нових соціально-економічних умовах повинні вирішувати науково-педагогічні працівники НАДПСУ у тісній взаємодії із представниками органів охорони державного кордону.

У контексті окреслених завдань виникає необхідність проаналізувати оптимальні методологічні підходи, використання яких сприятиме вдосконаленню соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в НАДПСУ і спрямовуватиметься на формування структурних компонентів соціально-економічної компетентності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балашова Ю. В. Педагогічні умови формування економічної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 20.02.02. Хмельницький, 2002. 20 с.
2. Кудінов Ю. В. Формування культури педагогічного спілкування у курсантів-прикордонників у процесі військово-професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02. Хмельницький, 1998. 18 с.

3. Левчук Н. П. Діагностика розвиненості економічної компетентності у майбутніх магістрів управління органів Державної прикордонної служби України. *Теорія і методика професійної освіти*. 2017. № 13. С. 222–233. URL: https://ivet-ua.science/images/Journals_IPTO/TMPO/TMPO_13_2017_3.pdf#page=1 (дата звернення: 16.01.2019).

4. Левчук Н. П., Хіміч В. В., Торічний О. В., Коцера О. В. Фінансово-економічна діяльність Державної прикордонної служби України : навчальний посібник. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. 272 с.

5. Мельников А., Волошин В. Сутність і зміст формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фізичної підготовки. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. № 4 (6). С. 133–139.

6. Нецадим М. І. Військова освіта України : історія, теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». К., 2004. 56 с.

7. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2012. 536 с.

8. Тушко К. Ю. Педагогічні умови формування економічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04/ Національна академія Державної прикордонної служби України. Хмельницький, 2009. 320 с.

9. Царенко В. І. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Науковий вісник Державної прикордонної служби України*. 2009. № 3. С. 37–40.

10. Царенко В. І. Професійна культура прикордонника : навч. посіб. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2006. 55 с.

11. Царенко В. І., Хома В. О., Мірошніченко В. І. Професійна культура прикордонника : навч. посіб. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2006. 55 с.

12. Ягупов В. В. Теорія і методика військового навчання : [моногр.]. К. : Тандем, 2000. 380 с.